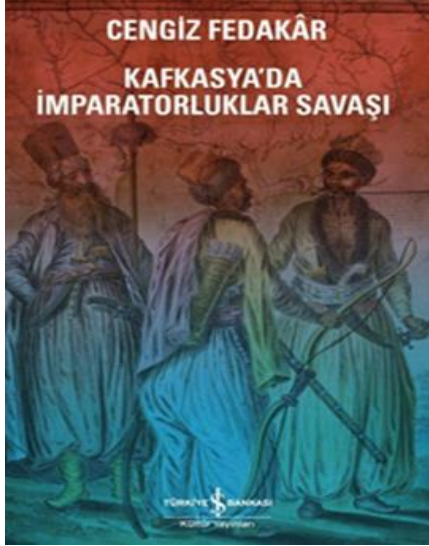

Cengiz Fedakar, Kafkasya'da İmparatorluklar Savaşı, Kırım'a Giden Yolda Anapa Kalesi (1781-1801), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul-2014

Didem ÇATALKILIÇ*

1552'de Kazan Hanlığı'nın düşmesi Rusya'nın sınırlarının kısa bir sürede Hazar kıyılarına ve Kafkaslara dayanmasına imkân vermiştir. 1556 yılında Astrahan'ın Ruslar tarafından işgali ise, Rusların bir taraftan Terek boyuna, diğer yandan Azak kalesine yakın sahaya kadar sokulmasına imkân vermiştir. 17. yüzyılın başına gelindiğinde Kafkasya Osmanlı İmparatorluğu'nun, Kırım Hanlığı'nın, Safevî İran'ının ve Moskova'nın hak iddialarına konu olmuştur.¹ 1801 yılında I. Aleksandr'ın Rus tahtına geçmesinden kısa bir süre sonra çoğunluğu Hıristiyan olan Gürcü Krallığı Ruslara bağlayan iradesini onaylamıştır. Böylelikle Rusya'nın Kafkasya'daki kalıcı yayılması başlamıştır.²

19. yüzyılda "Büyük Oyun" olarak adlandırılan Rus-İngiliz çekişmesinin mekânlarından biri olan Kafkasya aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu için de büyük önem teşkil etmektedir.

İncelemesini yaptığımız bu eser "Sunuş", "Önsöz", "Giriş", "Üç bölüm", "Görsel Malzemeler (Haritalar ve Resimler)", "Sonuç", "Ekler", "Kısaltmalar", "Notlar", "Kaynakça" ve "Dizin" den oluşmaktadır. Eser toplam 299 sayfadır.

Cengiz Fedakar çalışmasının Önsöz'ünde (s. XVII-XX) askeri güç ve kalenin bir devletin var oluşunda sahip olduğu önemden bahsederek konuya giriş yapmış, bu bağlamda Osmanlı tarihinden örnekler vererek çalışmanın merkezini "Anapa Kalesi"nin teşkil ettiğini belirtmiştir.

Yazar Giriş (s. 1-7) kısmında Kuzey Kafkasya'nın coğrafi konumu, bölgenin tarihi süreci, Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı arasındaki tarihi süreç

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi, TDAE., Türk Tarihi Anabilim Dalı.

¹ Kurat, A. N. (1987). *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*, Ankara: TTK., s.153, 154; J. I. Meskhidze, "Çeçeno-İnguşetiya", *İslam na Territorii Bıvşey Rossiyskoy Imperii*, Moskva, 1998, Vıp.1, s.106.

² N. Luxembourg (1998). *Rusların Kafkasyayı İşgalinde İngiliz Politikası ve İmam Şamil*, çev. Sedat Özden, İstanbul, s.29.

ve 18. yüzyılın sonunda bölgede hissedilmeye başlanan Rus hâkimiyetinin beraberinde gelen Küçük Kaynarca Antlaşması'nın getirdiği sonuçlardan bahsedilmiştir. Bu kısım çalışmanın temel kaynakları ve bugüne kadar konuyla ilgili yapılmış çalışmalar hakkında verilen bilgilerle sonlandırılmıştır.

Çalışmanın Birinci Bölümü "*Kuzey Kafkasya'da Osmanlı Varlığı, Anapa Kalesi'nin İnşası ve Bölgedeki Askeri Yapılanma*" (s. 9-97) adını taşımaktadır. Bölüm Bölge Kabileleri ile Osmanlıların İlk Temasları (s.11-16), Ferah Ali Paşa Dönemi, Bölgede Islahat (s.17-34) ve Kuzey Kafkasya'da Strateji Oyunları (s. 35-97) şeklinde üç başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde yazar Kırım'ın kaybedilmesinin ardından stratejik bir öneme sahip olan Anapa Kalesi'nin kazandığı önemden başlayarak Çerkez kabileleri ve yaşadıkları coğrafya hakkında bilgi verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin Kuzey Kafkasya ile Ferah Ali Paşa aracılığıyla başlayan münasebetleri ve Ferah Ali Paşa'nın bölge kabilelerine yönelik faaliyetleri anlatılmıştır. Rusya-Şahin Giray ittifakı ve 18. yüzyıldan itibaren Terek-Kuban nehirleri paralelindedir Ruslar tarafından kurulmaya başlanan "Kozak Hattı" boyunca Rusların yaptığı baskınlara karşı kurulan Osmanlı-Kabileler ittifakı ve burada Ferah Ali Paşa'nın Anapa Kalesini inşaya başlayarak üstlendiği görev ilk bölümün konusunu teşkil etmiştir. Verilen tüm bu bilgiler özenli bir şekilde tablolar halinde okuyucuya kolaylık sağlayacak şekilde oluşturulmuştur.

Çalışmanın İkinci Bölümü "*1787-1792 Osmanlı-Rus Savaşları'nda Anapa*" (s. 99-184) adını taşımaktadır. Bölüm Kuzey Kafkasya Savaş Lojistiği, Askeri ve Siyasi Gelişmeler (s. 101-147) ve Rus Taarruzu ve Savaş (s. 149-184) şeklinde iki başlık altında incelenmiştir. Bu bölümde yazar Anapa Kalesinin inşası ve yakınındaki kalelerin tahkiminin Kırım'ı alma amacıyla olan Osmanlı'nın bölge kabileleriyle ortak hareket ederek Rusların bölge üzerinde mutlak hâkimiyet kurma heveslerine son verme ideallerini okuyucuya aktarmıştır. Bölüm Ferah Ali Paşa'nın vefatından sonra bölgeye atanan askeri-sivil devlet görevlilerinin faaliyetleri, ayrılan mali kaynak ve asker-cephane sevkıyatı ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmesiyle devam etmiştir. Söz konusu bölümde ele alınan diğer bir önemli mesele de bölgede Rusya'nın Kırım girayları vasıtasıyla bölgede kurmaya çalıştığı hâkimiyet ve tam da bu dönemde İmam Mansur'un Ruslara karşı başlattığı daha sonra Ruslar tarafından "*Müridizm*" olarak adlandırılacak olan harekettir. Bu bölümde son olarak değinilen mesele de üç defa kuşatılmasının ardından Anapa Kalesi'nin Rusların eline geçmesidir.

Çalışmanın Üçüncü Bölümü "*Anapa Kalesi'nin Tamirâtı ve Bölgede Düzenin Yeniden Tesisi*" (s. 185-222) adını taşımaktadır. Bölüm Kalede Görev Yapan Askeri ve Mülki Erkân (s.187-222) şeklindeki başlık altında incelenmiştir. Bu bölüm kaleye atanan devlet görevlilerine verilen para, mühimmat vb. hakkında ayrıntılı bilgi içermektedir. Ruslarla yapılan savaşlar sonucunda harap olan Anapa'nın yeniden inşası ve tahkimi söz konusu olmuş, gerekli olan her türlü kaynak tablolar halinde verilmiştir.

Çalışmanın *Sonuç* (s.223-229) bölümünde 18. yüzyılın son çeyreğinde Kırım'ın Ruslar tarafından alınmasının doğal bir sonucu olarak Kuzey Kafkasya kıyılarının Osmanlı Devleti'nin en stratejik noktalarından biri hale gelmesi ve Ferah Ali Paşa'nın Soğucak muhafızlığına atanmasının bölgeye getirdiği değişiklikler üzerinde durulmuştur. Çalışmanın sonunda *Ekler* (s.233-248), *Kısaltmalar* (ss.249), *Notlar* (s.251-286), *Kaynakça* (s.287-290) ve *Dizin* (s.291-299) kısımları yer almaktadır.

Tarihi boyunca yayılcı bir politika izleyen Rusya, dünyanın asma köprüsü vazifesini gören Kafkasya'nın işgalinin domino taşı etkisi yaratacağını ve diğer işgallere imkân sağlayacağını ön görmüştür. Durumu fark etmekte geç kalan Osmanlı Devleti ise Kırım'ın kaybedilmesinin ardından coğrafyanın kilit noktası olan Anapa Kalesi'ne büyük önem vermiştir. Kafkas tarihinin can alıcı bir noktası üzerine hazırlanmış bu çalışma şüphesiz çok değerlidir. Yazar tarafından arşiv belgeleri en iyi şekilde kullanılarak konu ele alınmıştır. Kuzey Kafkasya coğrafyasının ülkemizde pek de çalışması bulunmadığı göz önüne alındığında çalışmanın değeri daha iyi anlaşılacaktır.